

رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر گسترش قاچاق در ایران با استفاده از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی فازی

علیرضا رجبی‌پور میبیدی*

جرانم اقتصادی از مهم‌ترین و پیچیده‌ترین جرانم به‌شمار می‌روند. در این میان قاچاق کالا، به‌عنوان هسته اصلی جرانم اقتصادی، نقشی اساسی در گسترش ناامنی اقتصادی، اجتماعی و اخلاقی در کشور ایفا می‌کند. واژه قاچاق، یعنی گریزانیدن و عملی است که برخلاف قانون به‌صورت پنهانی انجام می‌شود. در اصطلاح گمرک، قاچاق یعنی گریزانیدن کالا از پرداخت مالیات و عوارض به دولت و یا فراری دادن کالا از شمول مقررات دولتی و نقل و انتقال و خرید و فروش آن به‌طور غیرمجاز. تجمل‌گرایی، جذابیت کالای خارجی، ارتباطات ماهواره‌ای و سایر عوامل سبب شده میل و اشتیاق مردم به کالای وارداتی زیاد شود و سوداگران اقتصادی که حرفه قاچاق را آسان و کم‌هزینه می‌بینند، تمام سرمایه‌های خود را در این راه به‌کار بندند. در این خصوص کارشناسان عوامل و ریشه‌های مختلفی را به‌عنوان علل قاچاق مطرح کرده‌اند و هدف از این پژوهش نیز رتبه‌بندی این عوامل با استفاده از فرایند تحلیل سلسله‌مراتب فازی بوده است. نتایج حاکی است که عوامل وضعیت اقتصادی کشور و قوانین موجود از لحاظ اولویت و تأثیرگذاری بر گسترش قاچاق در بالاترین سطح قرار دارند.

کلیدواژه‌ها: قاچاق؛ علل پیدایش قاچاق؛ راهکارهای مبارزه؛ فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی

---

* کارشناس ارشد مدیریت بازرگانی و مدرس دانشگاه یزد؛

مقدمه

امروزه یکی از عوامل مؤثر بر رشد و توسعه اقتصادی موضوع تجارت آزاد و توجه به بازاریابی و جذب مشتری است؛ به طوری که بسیاری از دولت‌ها دادوستد در عرصه بین‌المللی را در مرکز سیاست‌های کلان اقتصادی خود قرار داده‌اند. اما این فعالیت‌ها همواره در معرض خطرهای آسیب‌های جدی قرار داشته و دارند. اگر در گذشته‌های دور مشکل راهزنی و ناامنی راه‌ها و آب‌ها بر سر راه کاروان‌ها و کشتی‌های تجاری بود، امروزه پدیده قاچاق به عنوان تهدیدی جدی بر سر راه تجارت آزاد قرار دارد. هرچند این پدیده منحصر به ایران نیست، اما این مسئله در کشور ما به دلیل شرایط خاص جغرافیایی و نیز نبود شرایط باثبات در کشورهای همسایه، بسیار قابل توجه است. قاچاق کالا در واقع پدیده‌ای است که هزینه‌های آشکار و پنهان بسیاری بر اقتصاد کشور تحمیل کرده است و موجبات تهدید صنایع را فراهم می‌کند که برای نمونه بیکاری و اشتغال کاذب از تبعات رایج قاچاق در جامعه است. همچنین این پدیده مخرب، دولت را از بسیاری درآمدهایش نظیر حقوق گمرکی، سود بازرگانی و در واقع حقوق ورودی محروم کرده و در نهایت باعث عدم تعادل درآمدها و هزینه‌های دولت می‌شود. آنچه نمی‌توان انکار کرد اینک اغلب موارد، کالاهای خارجی‌ای که به هر طریقی وارد کشور می‌شوند از لحاظ کیفیت و نوع بسته‌بندی و هزینه‌های تمام شده توان رقابت را از بسیاری کالاهای داخلی گرفته است. از طرفی می‌توان گفت که بی‌ رغبت بودن مردم به خرید کالاهای ساخت داخل یکی از معضلات فرهنگی است. بنابراین کنترل قاچاق کالا و کاهش دادن این پدیده ناهنجار اقتصادی به دلیل سود سرشار و بادآورده‌اش، به خصوص در شرایط تورم و بیکاری کشور، از مشکلاتی است که به مطالعه و بررسی کارشناسی و فرهنگی وسیعی نیاز دارد. به طور خلاصه می‌توان تبعات و آثار قاچاق کالا را مواردی همچون کاهش درآمدهای گمرکی و مالیاتی کشور، جایگزینی کالاهای خارجی به جای تولیدات داخلی، تضعیف تولیدکنندگان و در نتیجه کاهش تولیدات داخلی، ایجاد مشاغل کاذب، ایجاد تورم در کشور، عدم

سرمایه‌گذاری (به واسطه سود بیشتر قاچاق)، فساد اداری و خصوصاً کاهش اشتغال عنوان کرد. همان‌طور که عنوان شد قاچاق کالا سبب کاهش تولید و سودآوری بنگاه‌های تولیدی شده و تهدیدی جدی برای اشتغال است. عدم توجه به موضوع واردات کالای قاچاق، موجب می‌شود تا ساختار تولید کشور در هم پیچیده شود و کارخانه‌های تولیدی و صنعتی نتوانند در مقابل سیل واردات دوام آورند. قاچاق کالا براساس برخی آمارهای منتشر شده، مشکل بیکاری بیش از ۳ میلیون جوان جویای کار است. در حال حاضر کمتر خانواده‌ای است که با مشکل اشتغال جوانان خود مواجه نباشد. برخی بررسی‌ها نشان می‌دهد که هر ۷ هزار دلار واردات قاچاق، یک فرصت شغلی برای جوانان ایرانی را از بین می‌برد. حدود ۶ میلیارد دلار واردات، سالیانه حدود ۸۵۰ هزار فرصت شغلی مستقیم و در مجموع بیش از یک میلیون فرصت شغلی مستقیم و غیرمستقیم را از فرزندان این مرز و بوم می‌گیرد، به طوری که قاچاق کالا بیش از یک میلیون بیکار را به جامعه تحمیل کرده است. نتیجه حاصل از قاچاق کالا، بیکار و خانه‌نشین شدن جوانان و فارغ‌التحصیلان است و این در حالی است که کشورمان به بازار مصرف کالاهای خارجی تبدیل شده است و عملاً فرصت‌های اشتغال‌زایی، سرمایه‌گذاری، تولید و راه‌اندازی صنایع را از جوانان بازستانده‌ایم.

ورود بی‌رویه کالاهای قاچاق ضربات زیادی به اقتصاد کشور وارد می‌کند از جمله تعطیلی کارخانجات و کارگاه‌های تولیدی کشور به دلیل ورود کالاهای بی‌کیفیت و ارزان. مبارزه با قاچاق کالا را می‌توان مبارزه با شیخون فرهنگی و تروریست اقتصادی دانست. هدف این شیخون، از بین بردن خلوص یک آیین و تمدن و وارد کردن تمدن بیگانه غربی، تجمل‌گرایی، مصرف‌گرایی و هدایت به سوی استفاده از کالاهای خارجی است. خرید و مصرف کالای خارجی، بیکاری کارگر ایرانی و تعطیلی انبوه کارخانجات را به همراه دارد. قاچاق کالا موجب کاهش تولیدات داخلی و در نتیجه افزایش میزان بیکاری می‌شود و این امر تأثیر نامطلوبی بر تولید ناخالص داخلی می‌گذارد. قاچاق همچنین باعث می‌شود انگیزه سرمایه‌گذاری مولد اقتصادی کاهش یابد، در نتیجه سرمایه به جای اینکه در

امور مولد اقتصادی به کار افتد و باعث تولید و اشتغال شود، به سوی قاچاق منحرف و به این ترتیب بخشی از منافع در دسترس جامعه از چرخه اقتصاد مولد خارج می‌شود. سرمایه‌گذاری در امور تولیدی کلید رونق فعالیت‌های اقتصادی، رشد تولید ناخالص داخلی، افزایش اشتغال، رشد درآمد سرانه و ... است. رواج قاچاق کالا سرمایه‌گذاری در امور تولیدی و اشتغال‌زا را کاهش می‌دهد؛ در نتیجه زمینه اشتغال افراد و نیز تولیدات ملی و داخلی کاهش می‌یابد که به کاهش درآمد سرانه و به تبع آن گسترش بیش‌ازپیش فقر در جامعه منجر می‌شود، هرچند درآمدهای کلان و بادآورده نیز از این رهگذر نصیب قاچاقچیان می‌شود. گسترش قاچاق می‌تواند بر قیمت‌های بازار داخلی تأثیرات نامطلوبی به‌جا گذارد، زیرا تقاضای کل را افزایش می‌دهد و با محدودیت عرضه کالا به بازار، سطح قیمت‌ها و فشارهای تورمی را افزایش خواهد داد و در نهایت دشواری‌هایی را برای جامعه به‌ویژه اقشار آسیب‌پذیر در تأمین نیازهای اساسی‌شان به‌وجود می‌آورد.

در مجموع می‌توان بیان داشت بیکاری و فقر مهم‌ترین پیامد قاچاق کالا است که به نوعی در کاهش ضریب امنیت در جامعه نیز مؤثر است. حمایت دولت از تولیدات داخلی و همچنین تعیین قیمت مناسب و ارائه یارانه به مراکز تولید می‌تواند تا اندازه‌ای نقش مهمی در جلوگیری از قاچاق کالا چه در صادرات و چه در واردات داشته باشد. همچنین باید اذعان داشت که بیکاری و فقر که نتیجه‌ای جز اعتیاد و افزایش جرائم ندارد، نه تنها امنیت اقتصادی مردم، بلکه امنیت اجتماعی آنها را نیز متزلزل می‌کند. دولت با فراهم کردن نیازهای مردم به‌وسیله تولیدات داخلی می‌تواند از ورود کالاهای خارجی و وارداتی جلوگیری کند و این امر نه تنها باعث توسعه اقتصادی کشور می‌شود بلکه استقلال کشور، افزایش نقدینگی و کاهش تورم را نیز دربرمی‌گیرد. در هر حال پیشگیری بهتر از درمان است و درخصوص پدیده قاچاق کالا هم می‌توان پیشگیری کرد و این از وظایف مهم دولت است که با حمایت از مراکز تولیدی کشور از ورود بسیاری از اقلام و کالاهای خارجی به کشور جلوگیری می‌کند (ایرانمنش، ۱۳۸۶).

برحسب فرمان مقام معظم رهبری درخصوص مبارزه با قاچاق کالا و ارز به همه دستگاه‌هایی که به‌نحوی می‌توانند در امر مبارزه با قاچاق کالا و ارز سهیم باشند، امر شده سهم خود را در این مبارزه به‌خوبی ایفا کنند و پدیده قاچاق را بیش از مبادی ورود تا محل عرضه آن در بازار جنس قاچاق، آماج اقدامات مبارزه‌ای قرار دهند. تولیدکنندگان نیز باید با ارائه کیفیت برتر و قیمت پایین‌تر سبب بی‌ رغبتی مشتریان به کالاهای خارجی شوند. جوانان در مبارزه با قاچاق می‌توانند بسیار مؤثر عمل کنند؛ چرا که هنوز دیدی حریص و مادی پیدا نکرده‌اند. خرید جنس ایرانی درحقیقت سرمایه‌گذاری برای اشتغال خودمان است. قرار دادن مصرف کالای ایرانی به‌عنوان یک اصل، تولید آن را افزایش می‌دهد و ازسوی دیگر چون در معرض رقابت با کالاهای خارجی قرار می‌گیرد به‌سمت کیفی شدن نیز می‌رود. ازاین‌رو با توجه به اهمیت بحث قاچاق در این مقاله ضمن ارائه تعاریفی از آن به بررسی اشکال و ریشه‌های اصلی قاچاق و رتبه‌بندی این علل از دید کارشناسان پرداخته شده است.

۱ ادبیات پژوهش

۱-۱ تعریف قاچاق

معمولاً دولت‌ها نوع، مقدار و نحوه ورود و خروج مواد و کالاهایی که صادرات و وارداتشان بلامانع است را مشخص می‌کنند و تجارت در محدوده این قواعد و مقررات، قانونی و مجاز شمرده می‌شود. وضع این مقررات و قوانین تابع سیاست خارجی هر کشور است و دولت‌ها می‌کوشند معاهدات تجاری را به‌گونه‌ای تنظیم کنند که بیشترین سود را برای آنها دربرداشته و با سیاست خارجی آنان همسو باشد. در همین مسیر دولت‌ها به تأسیس گمرک در کشورشان اقدام می‌کنند تا با این وسیله ورود و خروج کالاها کنترل شود. کالاهایی که خارج از چارچوب این مقررات وارد و یا خارج شوند، کالای قاچاق تلقی می‌گردند و عامل به آن نیز مجرم شناخته می‌شود، به‌طوری که مسئله قاچاق در بسیاری از کشورهای در حال توسعه مشکل بزرگ اقتصادی محسوب می‌شود (Bhagwati and Hansen, 1973). به‌عبارت‌دیگر قاچاق

عبارت است از حمل و نقل غیرقانونی افراد یا کالا به داخل و یا خارج یک کشور یا ناحیه، که با هدف فرار از مالیات و عوارض معمول صورت می‌پذیرد. در راستای تشریح واژه قاچاق لازم به ذکر است که قاچاق، کلمه‌ای ترکیبی است و به معنای گریزانیدن و عملی است که برخلاف قانون به صورت پنهانی انجام می‌شود. در اصطلاح گمرک منظور از قاچاق عبارت است از گریزانیدن کالا از پرداخت مالیات و عوارض به دولت و یا فرار از شمول مقررات دولتی، نقل و انتقال و خرید و فروش کالا به شکل غیرمجاز و ممنوع. در عمل قاچاق، قوانین و مقررات جاری نقض می‌شوند که بر این اساس قانونگذار، مرتکبان آن را مستحق مجازات می‌داند (پژویان و مداح، ۱۳۸۵). طبق ماده (۲۹) قانون امور گمرکی موارد مشروحه زیر قاچاق محسوب می‌شوند (وبسایت حوزه نظارت بر گمرکات آذربایجان غربی):

- وارد کردن کالا به کشور یا خارج کردن کالا از کشور به ترتیب غیرمجاز مگر آنکه کالای مزبور در موقع ورود یا صدور ممنوع یا غیرمجاز یا مجاز مشروط نبوده و از حق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض بخشوده باشد؛
- خارج نکردن وسائط نقلیه و یا کالایی که به‌عنوان ورود موقت یا ترانزیت خارجی وارد کشور شده به استناد اسناد خلاف واقع مبنی بر خروج وسائط نقلیه و کالا؛
- بیرون بردن کالای تجاری از گمرک بدون تسلیم اظهارنامه و پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض خواه عمل در حین خروج از گمرک یا بعد از خروج کشف شود. هرگاه خارج‌کننده غیر از صاحب مال یا نماینده قانونی او باشد گمرک عین کالا و در صورت نبودن کالا بهای آن را که از مرتکب گرفته می‌شود پس از دریافت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض مقرر به صاحب کالا مسترد می‌دارد و مرتکب طبق مقررات کیفری تعقیب خواهد شد؛
- تعویض کالای ترانزیت خارجی یا برداشتن از آن؛
- اظهار کردن کالای ممنوع‌الورود یا غیرمجاز تحت عنوان کالای مجاز یا مجاز مشروط با نام دیگر؛
- وجود کالای اظهار نشده ضمن کالای اظهار شده به‌استثنای مواردی که کالای

مزبور از نوع مجاز بوده و مأخذ حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض آن بیشتر از مأخذ حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض کالای اظهار شده نباشد. کالای اظهار نشده ضمن کالای ترانزیتی اعم از اینکه کالای مزبور مجاز یا مشروط و یا ممنوع باشد مشمول این بند خواهد بود؛

● خارج نکردن یا وارد نکردن کالایی که ورود یا صدور قطعی آن ممنوع یا مشروط باشد ظرف مهلت مقرر از کشور یا به کشور که به‌عنوان ترانزیت خارجی یا ورود موقت یا کابوتاژ^۱ یا خروج موقت یا مرجوعی اظهار شده باشد جز در مواردی که ثابت شود در عدم خروج یا ورود کالا سوءنیتی نبوده است؛

● اظهار کردن کالای مجاز تحت عنوان کالای مجاز دیگری که حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض آن کمتر است با نام دیگر و با استفاده از اسناد خلاف واقع؛

● بیرون بردن کالا از گمرک با استفاده از شمول معافیت با تسلیم اظهارنامه خلاف یا اسناد خلاف واقع؛

● اظهار خلاف راجع به کمیت و کیفیت کالای صادراتی به‌نحوی که منجر به خروج غیرقانونی ارز از کشور گردد.

برای تعریف قاچاق باید به منابعی به‌غیر از قوانین و مقررات ذی‌ربط نیز رجوع کرد که در این زمینه با مطالعه تطبیقی فرهنگ‌نامه‌ها، نظریات کارشناسان و ملاحظه مصداق‌های قاچاق در قوانین داخلی تعریف ذیل از قاچاق استنباط می‌شود: «هرگونه فرار از نظارت گمرکی یا انجام فعالیت ناقض قانون خاص محدودکننده» قاچاق نام دارد (پژویان و مداح، ۱۳۸۵). به‌عبارت‌دیگر، قاچاق عبارت است از مجموعه فعالیت‌های اقتصادی، در بخش‌های تولیدی و خدمات، توسط شهروندانی که کوشش می‌کنند خارج از مقررات و چارچوب‌های تعیین شده برای اقتصاد رسمی، به‌منظور کسب درآمد بیشتر، نیازهای خود را تأمین کنند (شکیبایی و احمدی، ۱۳۸۷). در مجموع می‌توان بیان داشت کالای قاچاق

عبارت است از کالایی که بدون انجام تشریفات گمرکی وارد کشور شود. به تعبیری وارد کردن کالا به کشور یا خارج کردن کالا از کشور به شکل غیرمجاز را شامل می‌شود. بنابراین واردات و صادرات کالا از راه‌های مختلفی انجام می‌گیرد که مجراهای قانونی آن تجاری، همراه مسافر، مناطق آزاد تجاری، بازارچه‌های مشترک مرزی، پیله‌وری و مرزنشینان است، اما ورود کالای قاچاق از راه‌های غیرمجازی بوده که لازم است نسبت به مسدود کردن آن اقدام شود. از آنجایی که واردات کالاهای ساخت خارج مقررات خاصی دارد و ورود بعضی از کالاها به صورت تجاری یا غیرمجاز بوده یا تسهیلات ورود برای آنها وجود ندارد، ورود این قبیل اقلام به صورت قاچاق صورت می‌گیرد (عباس‌زاده، ۱۳۸۷).

۱-۲ انواع قاچاق

عموماً قاچاق کالا به سه طریق صورت می‌پذیرد. مورد اول از طریق کسانی است که تحت عنوان مسافر به کشور وارد یا خارج می‌شوند، یعنی مسافرانی که به فعالیت غیرمولد اقتصادی اشتغال دارند و در عمل به گونه‌ای فعالیت می‌کنند که می‌توان آن را در راستای قاچاق کالا تعریف کرد. به هر حال مسافرت از اموری است که در زندگی اجتماعی افراد رخ می‌دهد و تا زمانی که به منظور تفریح و انجام کارهای ضروری همچون درمان، تحصیل و ... باشد، مشکل خاصی ندارد، اما کار زمانی گره می‌خورد که مسافران، قصد و هدفی جز همراه داشتن کالا برای فروش با قیمت‌های بالا را نداشته باشند. این مسافران از هر طریق ممکن، می‌خواهند کالاهایی مثل طلا، فرش، خشکبار و ... را بیشتر از حد مجاز با خود خارج کرده و یا محصولاتی همچون وسایل صوتی، تصویری و ... را وارد کنند که این موضوع کاملاً در جهت خلاف سیاست‌های بازرگانی کشور قرار دارد و بایستی با آن برخورد کرد. تنها راه ورود کالاهای قاچاق به کشور مبادی ورودی و خروجی است، در چنین مکان‌هایی نهادی به نام گمرک وجود دارد که در حقیقت پل ارتباطی میان سیاست‌های مالی و بازرگانی دولت را در مبادی ورودی و خروجی کالای همراه مسافر برعهده دارد و برای تسهیل در امور تجاری

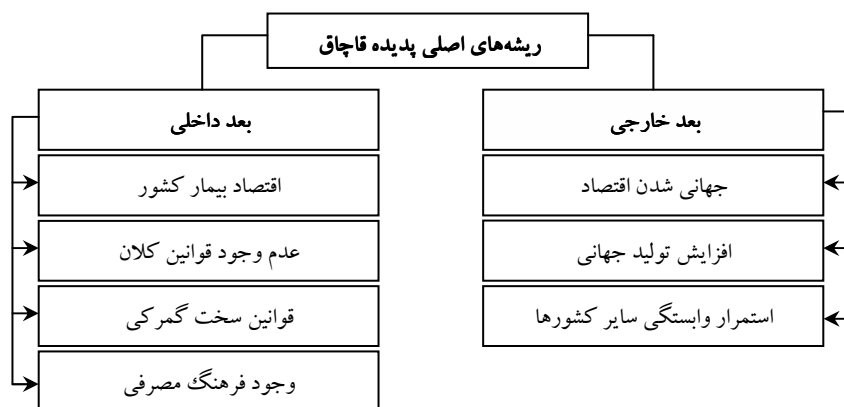

و رعایت حال مسافران قوانین ورود و خروج کالای همراه مسافر را اعلام کرده است. مورد دوم که حجم بسیار گسترده‌ای از قاچاق را نیز دربرمی‌گیرد، وجود اسکله‌های غیرقانونی است. امروزه مسئولان، متصدیان امور، متخصصان و غیره همگی به‌وجود اسکله‌های غیرقانونی، که حجم بسیار بالای قاچاق کالا از این طریق وارد یا خارج می‌شود، اذعان دارند و در نهایت مورد سوم از اشکال قاچاق مرزهای کشور است. اما این واقعیت مبرهن است که اکثر کالاهایی که به‌صورت قاچاق وارد کشور می‌شوند (صرف‌نظر از مبادی ورود و چگونگی قاچاق کالاها) بنا به دلایل ذیل شامل کالاهای مصرفی‌اند:

اول، براساس تجارت و مشاهدات عینی و نظریات کارشناسی سازمان‌های ذی‌ربط، مسافرانی که به کشور وارد می‌شوند همراه خود کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای نمی‌آورند. دوم، ورود کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای با موانعی روبه‌روست زیرا واحدهای تولیدی که می‌توانند از این کالاها در فرایند تولید استفاده کنند با مسائلی چون رعایت استاندارد، انجام آزمایشات کنترل کیفیت، نگهداری حساب و ... مواجه‌اند، سوم، مقررات مربوط به واردات و صادرات کشور در سال‌های گذشته برای ورود کالاهای مصرفی به کشور موانع بیشتری در مقایسه با واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای وضع کرده است که انگیزه واردات رسمی این کالاها را به‌صورت منفی متأثر ساخته است. چهارم، مشاهدات عینی از بازارهای مصرف داخلی مؤید فراوانی ورود کالاهای مصرفی به‌صورت قاچاق و عرضه آنها در فروشگاه‌های داخلی است، به‌طوری‌که با توجه به مطالب قبلی میزان واردات غیرقانونی (قاچاق) کالاهای مصرفی حدود ۱/۵ برابر واردات رسمی کالاهای مصرفی بوده و همچنین سهم واردات رسمی کالاهای مصرفی در ترکیب واردات رسمی کشور کمترین مقدار را به‌خود اختصاص داده است. واردات قاچاق کالاهای مصرفی آثار نامطلوبی بر اقتصاد کشور به‌جای می‌گذارد که اهم این آثار پیش از این بررسی شد؛ علاوه‌بر موارد مذکور اگرچه وضع مصوبات قانونی طی یکی دو سال گذشته با هدف کاهش فعالیت‌های قاچاق بوده است، اما اجرای این مصوبات در عمل با برخی از مشکلات روبه‌رو بوده است.

۱-۳ ریشه‌های اصلی پدیده قاچاق

همان‌گونه که شکل ۱ نیز نشان می‌دهد، ریشه‌های اصلی پدیده قاچاق را می‌توان در دو بعد داخلی و خارجی جست‌وجو کرد. مهم‌ترین عوامل داخلی این پدیده عبارت‌اند از: اقتصاد بیمار کشور، عدم وجود قوانین جامع و کلان در امر مبارزه با قاچاق، وجود قوانین سخت‌گمرکی و وجود فرهنگ مصرفی و وابسته. مهم‌ترین عوامل خارجی این پدیده نیز جهانی شدن اقتصاد، افزایش تولید جهانی و تلاش کشورهای توسعه‌یافته در کنترل و استمرار وابستگی سایر کشورهاست (لشنی پارسا، ۱۳۸۷).

منبع: لشنی پارسا، ۱۳۸۷.

شکل ۱ ریشه‌های اصلی پدیده قاچاق

همچنین می‌توان سایر دلایل قاچاق را شامل مواردی همچون وجود محدودیت‌هایی در قوانین و مقررات واردات و صادرات، وجود منفعت فراوان حاصل از قاچاق کالا، عدم اشتغال کافی، سریع و سهل‌الوصول بودن منفعت حاصل از قاچاق کالا، تقاضای بازار داخلی، پایین بودن کیفیت کالاهای داخلی و عدم رقابت با کالاهای خارجی و عدم کنترل کافی در مرزها دانست.

۲ سؤال پژوهش

از آنجا که کارشناسان عوامل و ریشه‌های مختلفی را به‌عنوان علل قاچاق مطرح کرده‌اند، با تعیین اولویت و اهمیت عوامل و سرمایه‌گذاری بیشتر بر روی عوامل با اولویت بالا، بدیهی است که مسئولان امر، بیش‌ازپیش به اهداف والای خود در این زمینه نائل خواهند آمد. از این‌رو هدف از این پژوهش رتبه‌بندی این عوامل با استفاده از فرایند تحلیل سلسله‌مراتب فازی بوده است. به عبارت بهتر سؤال اساسی این تحقیق این‌گونه مطرح شده است که رتبه‌بندی مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر گسترش قاچاق از دیدگاه کارشناسان چگونه است؟

۳ متدولوژی پژوهش

۳-۱ تکنیک فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی

این روش توسط فردی عراقی‌الاصول به نام توماس ال. ساعتی^۱ در دهه ۱۹۷۰ پیشنهاد شد. این روش مانند آنچه در مغز انسان انجام می‌شود، به تجزیه و تحلیل مسائل می‌پردازد. این تکنیک تصمیم‌گیرندگان را قادر می‌سازد تا آثار متقابل و هم‌زمان بسیاری از وضعیت‌های پیچیده و نامعین را تعیین کنند. این فرایند، تصمیم‌گیرندگان را یاری می‌کند تا اولویت‌ها را براساس اهداف، دانش و تجربه خود تنظیم کنند؛ به نحوی که احساسات و قضاوت‌های خود را به‌طور کامل در نظر گیرند. روش تصمیم‌گیری سلسله‌مراتبی به دلیل قابلیت‌ها و ویژگی‌های متعدد از پرکاربردترین روش‌های حل مسائل است. برخی از این ویژگی‌ها عبارت‌اند از:

- تجزیه مسائل بزرگ و پیچیده به سطوح و عناصر مختلف از طریق ساختار رده‌ای؛
- سادگی مدل و در واقع عدم نیاز به دانش مهندسی پیشرفته؛
- عدم نیاز به تهیه و تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری (اندازه‌گیری شاخص‌ها)؛
- مدل کردن توأمان معیارهای کمی و کیفی؛

---

1. Thomas L. Saaty

● به کارگیری احساسات و افکار تصمیم‌گیرنده^۱ و ...

تکنیک فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی ارتباط هر عنصر با سایر عناصر در ساختار رده‌ای و در سطوح مختلف مشخص شده است و ارتباط هدف اصلی موجود در مسئله با پایین‌ترین رده موجود از سلسله‌مراتب تشکیل شده دقیقاً روشن می‌شود. اولین قدم در این روش تشکیل سطوح و عناصر تصمیم‌گیری است، به طوری که هدف تصمیم‌گیری، شاخص‌ها (معیارها) و گزینه‌ها به صورت سلسله‌مراتبی نوشته می‌شوند. سطح اول در واقع همان هدف اصلی است که در بالاترین سطح که معروف به سطح هدف است قرار دارد و هدف تصمیم‌گیری را مشخص می‌سازد. سطح یا سطوح میانی همان معیارها و شاخص‌ها هستند که بعد از سطح هدف قرار می‌گیرند. سطح آخر مربوط به گزینه‌هاست. در این ساختار باید توجه داشت که هر عنصر در هر سطح فقط به کلیه عناصری در سطح پایین‌تر که به آن ارتباط دارد متصل است و به عناصری که به آن عنصر ارتباطی ندارند متصل نیستند. شرط اساسی استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی، استفاده از طیفی دوقطبی برای ارزیابی زوجی به شرح ذیل است.

جدول ۱ مقایسه شاخص‌های کمی و کیفی در تکنیک فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی

شاخص کمی	شاخص کیفی
۱	یکسان
۲	یکسان تا نسبتاً برتر
۳	نسبتاً برتر
۴	نسبتاً تا قویاً برتر
۵	قویاً برتر
۶	قویاً تا بسیار قوی برتر
۷	بسیار قوی برتر

جدول ۱ مقایسه شاخص‌های کمی و کیفی در تکنیک فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی

شاخص کیفی	شاخص کمی
بسیار قوی تا کاملاً برتر	۸
کاملاً برتر	۹

۳-۲ فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی گروهی

ممکن است در یک تصمیم‌گیری به‌جای یک تصمیم‌گیرنده چندین تصمیم‌گیرنده باشد که نظرهای همگی آنها باید در ماتریس مقایسه ملحوظ شود، در این موارد برای تصمیم‌گیری گروهی می‌توان از میانگین هندسی برای عناصر ماتریس مقایسه استفاده کرد،

$$a_{ij} = \left(\prod_{i=1}^k a'_{ij} \right)^{1/k}; i = 1, \dots, k$$

یعنی: (k تعداد DMهاست)، چنانچه هر تصمیم‌گیرنده با

توجه به تخصص و مقامش لازم باشد تأثیر بیشتری بر آرا داشته باشد، می‌توان وزنی (w) به

$$a'_{ij} = \left(\prod_{i=1}^k (a'_{ij})^{w_i} \right)^{\frac{1}{\sum_i w_i}}; i = 1, \dots, k$$

نظریات او داد که نتیجتاً از این رابطه استفاده می‌شود:

نظرهای تصمیم‌گیرنده‌های مختلف بهتر است زمانی وارد محاسبات گروهی شود که نرخ ناسازگاری نظریات هر تصمیم‌گیرنده کمتر از ۰/۱ باشد (خادمی، ۱۳۸۴). به‌هرحال، برای حل مسائل تصمیم‌گیری از طریق تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی، باید مسئله را به‌دقت و با همه جزئیات، تعریف و تبیین و جزئیات آن را به‌صورت ساختار سلسله‌مراتبی ترسیم کرد.

۳-۳ فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی فازی به روش آنالیز توسعه Chang

این روش از سایر روش‌های فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی فازی ساده‌تر بوده و در ضمن با روش فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی کلاسیک مشابه است. پیش از بیان الگوریتم فرایند تحلیل

سلسله‌مراتبی فازی به روش آنالیز توسعه Chang می‌پردازیم:

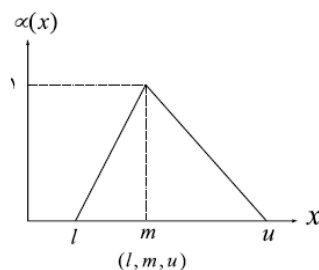
۳-۴ روش آنالیز توسعه Chang

چنانچه $X = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$ مجموعه اهداف و $U = \{u_1, u_2, \dots, u_m\}$ مجموعه آرمان‌ها باشد، آن‌گاه طبق روش آنالیز توسعه Chang، با لحاظ هر هدف، آنالیز توسعه را می‌توان برای هر یک از آرمان‌ها انجام داد. بنابراین می‌توان به صورت ذیل، m مقدار آنالیز توسعه برای هر هدف داشت:

$$M_{g_i}^1, M_{g_i}^2, \dots, M_{g_i}^m \quad \text{where } i = 1, 2, \dots, n$$

	آرمان ۱	آرمان ۲	...	آرمان m
هدف ۱	$M_{g_1}^1$	$M_{g_1}^2$	...	$M_{g_1}^m$
هدف ۲	$M_{g_2}^1$	$M_{g_2}^2$	...	$M_{g_2}^m$
⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
هدف n	$M_{g_n}^1$	$M_{g_n}^2$	...	$M_{g_n}^m$

که تمام $M_{g_i}^j$ ها عدد فازی مثلثی هستند و به صورت (l, m, u) بیان می‌شوند. شکل ذیل یک عدد فازی مثلثی را نشان می‌دهد.

نمایش عدد فازی مثلثی

حال می‌توان مراحل آنالیز توسعه Chang را به صورت زیر بیان کرد:

گام اول: به دست آوردن بسط مرکب فازی برای هر هدف، اگر $M_{g_i}^1, M_{g_i}^2, \dots, M_{g_i}^m$

مقادیر آنالیز توسعه آمین هدف به‌ازای m آرمان باشد، آن‌گاه بسط مرکب فازی m آرمان برای آمین هدف، به‌صورت زیر تعریف می‌شود:

$$S_i = \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j \otimes \left[\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j \right]^{-1}$$

چنانچه $M_{g_i}^j = (l_{ij}, m_{ij}, u_{ij})$ باشد، آن‌گاه $\sum_{j=1}^m M_{g_i}^j$ به‌وسیله عملگر جمع فازی روی آنالیز توسعه m آرمان به‌صورت زیر قابل تعریف است:

$$\begin{aligned} \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j &= (l_{i1}, m_{i1}, u_{i1}) \oplus (l_{i2}, m_{i2}, u_{i2}) \oplus \dots \oplus (l_{im}, m_{im}, u_{im}) \\ &= \left(\sum_{j=1}^m l_{ij}, \sum_{j=1}^m m_{ij}, \sum_{j=1}^m u_{ij} \right) = (l'_i, m'_i, u'_i) \end{aligned}$$

همچنین برای به‌دست آوردن $\left[\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j \right]^{-1}$ با اعمال عملگر جمع فازی، خواهیم داشت:

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j &= \sum_{i=1}^n \left(\sum_{j=1}^m l_{ij}, \sum_{j=1}^m m_{ij}, \sum_{j=1}^m u_{ij} \right) = \left(\sum_{i=1}^n l'_i, \sum_{i=1}^n m'_i, \sum_{i=1}^n u'_i \right) \\ \left(\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j \right)^{-1} &= \left(\frac{1}{\sum_{i=1}^n l'_i}, \frac{1}{\sum_{i=1}^n m'_i}, \frac{1}{\sum_{i=1}^n u'_i} \right) \end{aligned}$$

بنابراین

$$\begin{aligned} S_i &= \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j \otimes \left(\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m M_{g_i}^j \right)^{-1} \\ &= (l'_i, m'_i, u'_i) \otimes \left(\frac{1}{\sum_{i=1}^n l'_i}, \frac{1}{\sum_{i=1}^n m'_i}, \frac{1}{\sum_{i=1}^n u'_i} \right) = \left(\frac{l'_i}{\sum_{i=1}^n l'_i}, \frac{m'_i}{\sum_{i=1}^n m'_i}, \frac{u'_i}{\sum_{i=1}^n u'_i} \right) = (l_i, m_i, u_i) \end{aligned}$$

گام دوم: محاسبه درجه ارجحیت (درجه امکان‌پذیری) S_i بر S_k چنانچه $S_i = (l_i, m_i, u_i)$ و $S_k = (l_k, m_k, u_k)$ باشد، آن‌گاه درجه ارجحیت S_i بر S_k که

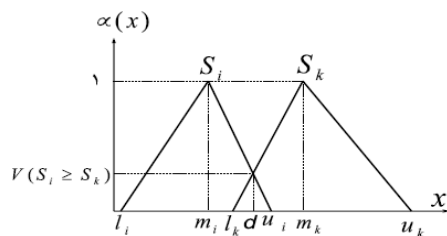
با $V(S_i \geq S_k)$ نمایش داده می‌شود، به‌صورت زیر تعریف می‌شود:

$$V(S_i \geq S_k) = \sup_{x \geq y} (\min\{\alpha_{S_i}(x), \alpha_{S_k}(y)\})$$

که برای اعداد فازی مثلثی معادل با رابطه زیر است:

$$V(S_i \geq S_k) = \alpha_{S_i}(d) = \begin{cases} 1 & \text{if } (m_i \geq m_k) \\ 1 & \text{if } (l_k \geq u_i) \\ \frac{l_k - u_i}{(m_i - u_i) - (m_k - l_k)} & \text{otherwise} \end{cases}$$

که d متناظر با بزرگ‌ترین نقطه تقاطع بین $\alpha_{S_i}, \alpha_{S_k}$ است. شکل زیر $V(S_i \geq S_k)$ را نشان می‌دهد.

نقطه تقاطع بین $\alpha_{S_i}, \alpha_{S_k}$

گام سوم: محاسبه درجه ارجحیت (درجه امکان‌پذیری) یک عدد فازی محدب S که بزرگ‌تر از K عدد فازی محدب $S_i; i = 1, 2, \dots, k$ باشد، به صورت زیر تعریف می‌شود:

$$\begin{aligned} V(S \geq S_1, S_2, \dots, S_k) &= V((S \geq S_1), (S \geq S_2), \dots, (S \geq S_k)) \\ &= \min(V(S \geq S_1), V(S \geq S_2), \dots, V(S \geq S_k)) \\ &= \min V(S \geq S_i) \quad i = 1, 2, \dots, k \end{aligned}$$

اگر فرض شود که $d'(A_i) = \min V(S_i \geq S_k) \quad \text{for } (k = 1, 2, \dots, n \quad k \neq i)$

آن‌گاه بردار وزن به صورت زیر به دست می‌آید:

$$W' = (d'(A_1), d'(A_2), \dots, d'(A_n))$$

قابل ذکر است که اوزان به دست آمده، غیرفازی هستند.

گام چهارم: نرمالایزه کردن بردار W'' و به دست آوردن بردار وزن نرمالایزه شده W
 $W = (d(A_1), d(A_2), \dots, d(A_n))$

۳-۵ الگوریتم فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی فازی به روش آنالیز توسعه Chang
 مراحل کلی این الگوریتم، به شرح ذیل است: مرحله اول، ساخت یک سلسله‌مراتب برای مسئله، مرحله دوم، تعیین ماتریس‌های مقایسه زوجی و اعمال قضاوت‌ها. در حالت کلاسیک عدد متناظر با ارجحیت‌های زبانی در ماتریس‌های مقایسات زوجی وارد می‌شود، اما در حالت فازی مقدار متناظر با ارجحیت‌های زبانی را با اعداد فازی مثلثی در ماتریس‌های مقایسات زوجی وارد می‌کنیم. به این منظور می‌توان از جدول زیر استفاده کرد.

جدول ۲ مقدار متناظر با ارجحیت زبانی در ماتریس‌های مقایسات زوجی

عدد فازی مثلثی	عبارت زبانی برای تعیین ارجحیت
$(\frac{5}{2}, 3, \frac{7}{2})$	ارجحیت یا اهمیت کامل و مطلق
$(2, \frac{5}{2}, 3)$	ارجحیت یا اهمیت خیلی قوی‌تر
$(\frac{3}{2}, 2, \frac{5}{2})$	ارجحیت یا اهمیت قوی‌تر
$(1, \frac{3}{2}, 2)$	ارجحیت یا اهمیت کم
$(\frac{1}{2}, 1, \frac{3}{2})$	ارجحیت یا اهمیت تقریباً برابر
$(1, 1, 1)$	ارجحیت یا اهمیت دقیقاً برابر

مرحله سوم، محاسبه وزن‌های نسبی معیارها و گزینه‌هاست. برای محاسبه وزن نسبی گزینه‌ها نسبت به هر یک از معیار و وزن نسبی معیارها نسبت به هدف، روش آنالیز توسعه Chang را برای هر یک از ماتریس‌های زوجی به کار می‌بریم. بنابراین به ازای هر ماتریس

یک بردار وزن نسبی متناظر با آن ماتریس به دست می‌آید. مرحله چهارم، محاسبه وزن نهایی گزینه‌هاست. وزن نهایی گزینه‌ها از تلفیق اوزان نسبی به دست می‌آید.

۳-۶ اعداد فازی متناظر با ارجحیت‌ها در مقایسات زوجی

این اعداد فازی ارائه شده برابر با مقیاس‌های زبانی معمولی ۱ تا ۹ هستند، اما برای فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی فازی مناسب بوده و مورد استفاده قرار می‌گیرند. قابل ذکر است که تمامی عناصر روی قطر اصلی ماتریس مقایسه زوجی برابر با (۱، ۱، ۱) هستند و در ضمن چنانچه المان سطر i ام و ستون j ام ماتریس مقایسه زوجی برابر با $M_{g_i}^j = (l_{ij}, m_{ij}, u_{ij})$ باشد، آن‌گاه عنصر سطر i ام و ستون j ام این ماتریس برابر است با:

$$M_{g_j}^i = (M_{g_i}^j)^{-1} = (l_{ij}, m_{ij}, u_{ij})^{-1} = \left(\frac{1}{u_{ij}}, \frac{1}{m_{ij}}, \frac{1}{l_{ij}}\right)$$

۳-۷ پرسش‌نامه و جامعه آماری

یکی از متداول‌ترین روش‌های جمع‌آوری اطلاعات، توزیع پرسش‌نامه است. در این پژوهش از تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی استفاده شد، بنابراین برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه خاص این تکنیک استفاده می‌شود. از آنجا که پرسش‌نامه مورد استفاده در تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی با دیگر پرسش‌نامه‌های معمول تفاوت دارد، معمولاً هنگام توزیع آن یک راهنما و دستورالعمل برای پاسخ‌گویی به پرسش‌نامه لازم است. به منظور رتبه‌بندی عوامل مذکور از نظریات کارشناسان امر با استفاده از پرسش‌نامه ویژه طراحی شده برای رتبه‌بندی با نرم‌افزار Expert Choice استفاده شد. جامعه آماری نیز شامل فعالان در امور اقتصادی اعم از کارشناسان، تحلیل‌گران، سرمایه‌گذاران و اساتید دانشگاه است. نمونه آماری تعداد ۳۰ نفر از کارشناسان خبره در زمینه مسائل اقتصادی و اساتید دانشگاه بوده‌اند. نحوه انتخاب نمونه نیز با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و با استناد به قضیه حد مرکزی بوده است (آذر و مؤمنی، ۱۳۸۰: ۲۵).

لازم به ذکر است که جمع‌آوری اطلاعات برای هر نوع پژوهشی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اطلاعات مورد نیاز از منابع زیر تأمین شدند:

۱. پژوهش کتابخانه‌ای: برای تدوین مبانی نظری و مفاهیم اساسی موضوع تحقیق از مقاله‌های لاتین و فارسی و وبسایت‌ها استفاده شد.

۲. کار میدانی: اطلاعات مورد نیاز برای تجزیه و تحلیل، از طریق ارائه پرسش‌نامه به کارشناسان متخصص و اساتید جمع‌آوری شد.

در پایان و بعد از مقایسات زوجی لازم است اولویت‌های نهایی هر یک از گزینه‌ها استخراج شود. برای این منظور از عمل تلفیق^۱ استفاده می‌شود. به این ترتیب پاسخ نهایی مسئله مشاهده خواهد شد و می‌توان از طریق چاپ آنها گزارش لازم را تهیه کرد.

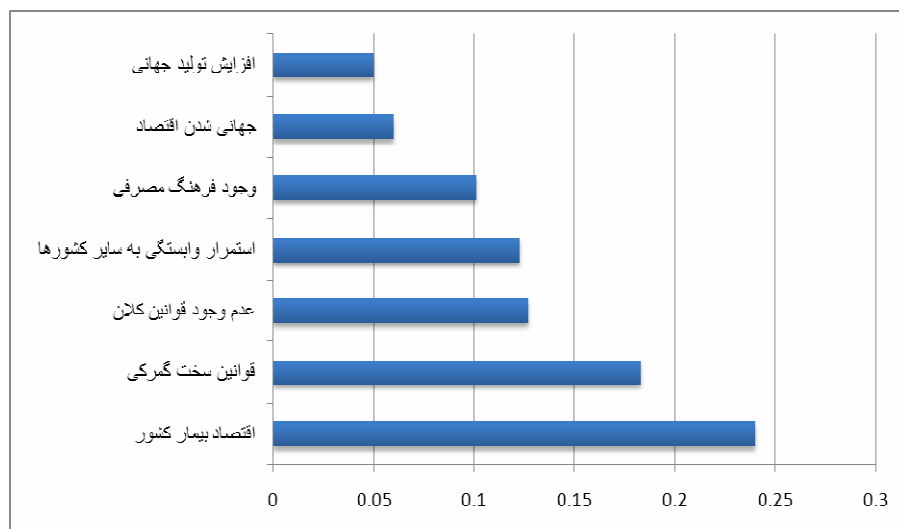
۴. آزمون آماری تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی

حال این سؤال پیش می‌آید که تا چه اندازه می‌توانیم به اولویت‌های حاصل از روش ارائه شده اعتماد کنیم. برای پاسخ به این موضوع از نرخ سازگاری استفاده می‌شود. نرخ سازگاری سازوکاری است که سازگاری مقایسات را مشخص می‌کند. معمولاً هرگاه نرخ سازگاری $1 \geq C.R$ باشد می‌توان دآوری را ضرب و وزن‌ها را قابل اعتماد دانست. برای تعیین نرخ سازگاری در ابتدا ماتریس شاخص‌ها در بردار وزن شاخص‌ها ضرب می‌شود (Saaty, 1996). از این رو اولین گام در اجرای تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی محاسبه نرخ سازگاری ماتریس مقایسات زوجی نظریات کارشناسان است. در این تحقیق برای انجام دادن محاسبات تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی از بسته نرم‌افزاری Expert Choice 2000 نسخه تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی گروهی استفاده شده است. نرم‌افزار مذکور پرسش‌نامه‌ها را دریافت کرده و پس از تلفیق، براساس هر یک از معیارهایی که عنوان شد، رتبه‌بندی مربوط به آن را به همراه نرخ سازگاری هر کدام انجام می‌دهد و در نهایت نیز با تلفیق

تمامی معیارها، رتبه‌بندی و نرخ سازگاری کل را گزارش می‌دهد. البته نرخ سازگاری قابل قبول کمتر از ۰/۱ است که در این پژوهش نیز این نرخ از ۰/۱ کمتر بود. در این پژوهش از پاسخ‌گویان خواسته شده است تا به مقایسه زوجی عوامل تأثیرگذار پردازند. پس از ایجاد درخت سلسله‌مراتبی قدم بعدی ارزیابی عناصر با استفاده از مقایسات زوجی است. مقایسه زوجی فرایندی برای مقایسه اهمیت ارجحیت یا درست‌نمایی دو عنصر نسبت به عنصر سطح بالاتر است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

همان‌طور که اشاره شد قاچاق فعالیت برای کسب درآمد با انتقال کالا از مرز کشورها بدون توجه به قوانین موجود است. بازیگران دخیل در فرایند قاچاق متعدد هستند. انگیزه‌ها، سودها، وضعیت حقوقی و مسئولیت‌های هریک از این بازیگران باهم فرق می‌کند. گروه‌های تبهکار سازمان‌یافته که در اکثر موارد متولی قاچاق و در پی کسب سود بیشتر و تأمین مالی برای دیگر فعالیت‌های تبهکارانه خود هستند، بیشترین سود را از قاچاق می‌برند. ضمناً قاچاق پدیده‌ای متأثر از عرضه و تقاضا در بازار و حاصل رابطه‌ای نامرئی بین خریداران و فروشندگان است. رابطه‌ای که در آن خریداران مایل به خرید کالاهایی خاص و فروشندگان نیز به دنبال راه‌های فروش این کالا هستند. البته غیر از واسطه بین عرضه و تقاضا، چند دسته از عوامل دیگر نیز موجب قاچاق می‌شوند که عبارت‌اند از: عواملی که اثر مستقیمی بر کالاها و قیمت‌ها دارند مثل محدودیت‌های تجاری و عوارض گمرکی، عواملی همچون مالیات بالا یا قوانین استخدامی سخت‌گیرانه که موجب فعالیت اقتصادی زیرزمینی می‌شوند و عواملی همچون فساد مالی که قاچاق را سهولت می‌بخشند. در این پژوهش به دنبال رتبه‌بندی عوامل اساسی مؤثر بر گسترش قاچاق بودیم. چنانچه اشاره شد با استفاده از فرایند سلسله‌مراتبی فازی و البته نرم‌افزار مرتبط کار صورت گرفت که نتیجه نهایی در نمودار ۱ قابل نمایش است.

نمودار ۱ نتیجه نهایی رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر گسترش قاچاق

همان‌طور که ملاحظه می‌شود وضعیت اقتصادی کشور و وضعیت قوانین موجود در بالاترین سطح از لحاظ اولویت قرار گرفته‌اند. از آنجا که سلامت اقتصاد، مسئله‌ای اساسی است باید قوانین و مقررات به بهترین شکل ممکن تصویب و اجرا گردد تا راه‌های گریز بسته شود و اجازه سوءاستفاده به سودجویان داده نشود. چرا که قاچاق، حقوق دولت را نادیده انگاشته و ضمن اینکه به دولت حقوق گمرکی و سود بازرگانی پرداخت نمی‌کند، به بازار داخلی و اشتغال نیز آسیب می‌رساند. بنابراین لازم است مسئولان با اتخاذ تدابیری مناسب و تکمیل قوانین و نیز تعامل و برخورد بهینه، با مسئله قاچاق کالا و ارز مبارزه کنند. به‌عنوان مثال با اصلاح قوانین و مقررات و ایجاد اشتغال در مناطق مرزی، می‌توان تا حد زیادی از این‌گونه جرائم کاست. گمرک باید به‌صورت علمی و فنی بر حمل‌ونقل و ورود و خروج کالا نظارت داشته باشد. برخورد با شبکه‌های اصلی قاچاق نیز باید در اولویت باشد و نیروی انتظامی باید با در دست داشتن فهرست کاملی از اسامی این شبکه‌ها با آنان برخورد دقیقی کند. به یاد داشته باشیم هرچه شفافیت و دقت قوانین اقتصادی بالاتر باشد و

مردم در آن سهم بیشتری داشته باشند، نظام اقتصادی ما نیز دارای قدرت بیشتری خواهد بود. در پایان لازم به ذکر است که در راستای مبارزه با پدیده قاچاق، ریشه‌یابی علل پیدایش قاچاق و تلاش در راستای حل آنها می‌تواند تا حد زیادی در کاهش و حتی رفع این مشکل یاری رساند که البته در این زمینه اعمال شرایطی همچون موارد ذیل بسیار ضروری به نظر می‌رسد.

۱. بازرنگری در قوانین و مقررات موجود در زمینه بازرگانی و تجارت خارجی به‌خصوص قوانین مبارزه با قاچاق کالا و اعمال دقیق آن و همچنین آزادسازی تدریجی واردات؛
  ۲. هماهنگی و ایجاد موافقت‌نامه‌هایی با کشورهای همسایه در مبارزه با قاچاق کالا و توجه به امنیت مرزها و مقابله جدی با پدیده قاچاق کالا و به عبارتی نظارت و کنترل دقیق بر مبادی ورودی و خروجی کشور؛
  ۳. توجه کارشناسی به اهداف سازمان مناطق آزاد تجاری و صنعتی که شاید اکنون از آن اهداف فاصله گرفته باشد؛
  ۴. تلاش برای رفع مسئله بیکاری در کشور به‌خصوص در حاشیه مرزها؛
  ۵. حمایت از تولیدکنندگان داخلی؛
  ۶. کنترل و نظارت بر کیفیت کالاهای تولیدی داخلی؛
  ۷. اطلاع‌رسانی و آگاه کردن مردم از مزایای استفاده از کالاهای ایرانی و معرفی افراد مختلف از طریق وسایل ارتباط جمعی در راستای ترجیح مصلحت عمومی جامعه بر مصلحت فردی، گروهی و حزبی؛
  ۸. بالا بردن ریسک قاچاق کالا و کیفر شدید.
- امید است تا ما نیز دوشادوش دولت خدمت‌گذار، مبارزه جدی با قاچاق کالا و تبدیل کشور به بازار مصرف کالاهای خارجی را آغاز کنیم و با گام نهادن در مسیر این مبارزه در اشتغال جوانان عزیز کشورمان و سامان گرفتن زندگی آنان، در شکوفایی صنعت و تولید ایرانی و سربلندی نام صنعت ایران در عرصه جهان و تقویت اقتصاد ملی سهیم باشیم.

منابع و مأخذ

- آذر، عادل و منصور مؤمنی ۱۳۸۰. *آمار و کاربرد آن در مدیریت*، جلد دوم، تحلیل آماری، انتشارات سمت.
- ایرانمنش، مهدی ۱۳۸۶. «بیکاری و فقر مهم‌ترین بازتاب ناشی از قاچاق کالا در کشور»، خبرگزاری ایسکانیوز، کدخبر: 165794-03-861003، به نشانی www.Iscanews.ir.
- پژویان، جمشید و مجید مداح ۱۳۸۵. «بررسی اقتصادی قاچاق در ایران»، پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۲۰.
- خادمی، مهدی ۱۳۸۴. «بررسی عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری سهام‌داران در بورس اوراق بهادار ایران»، پایان نامه، دانشگاه مازندران.
- شکیبایی و احمدی ۱۳۸۷. «قاچاق کالا، علل، آثار و شاخص‌های اندازه‌گیری آن»، *اقتصاد پنهان*.
- عباس‌زاده، اسماعیل ۱۳۸۷. «بررسی کلیات قاچاق کالا». *روزنامه دنیای اقتصاد*، مورخ سه شنبه ۲۴ دی، شماره ۱۷۱۲، کدخبر DEN-۱۰۲۲۲۰.
- لشنی پارسا، روح‌الله. «چالش‌ها و چشم‌اندازهای قاچاق کالا»، *دوماهنامه توسعه انسانی پلیس*، سال پنجم، شماره ۱۸.
- وب‌سایت حوزه نظارت بر گمرکات آذربایجان غربی <http://www.acu.ir>.
- Bhagwati, Jagdish and Bent Hansen 1973. "A theoretical Analysis of Smuggling", *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 87, No. 2, Available at JSTOR website.
- Rmage, Edwin B. 2009. "Smuggling. World Book Advanced", 10 Jan, Available at www.worldbookonline.com.
- Saaty, T. L. 1996. *The Analytic Hierarchy Process*, Mcgraw _ Hill, Inc, 1980. Reprinted By Rws Publications, Pittsburgh.